

iz gornjih zapisa, jer sam pretpostavio da bi se mogli objaviti pod imenom autora, kao posmrtna ostavština.

Korištenje tih dokumenata registrirao sam u Drž. arhivu u Dubrovniku, a naveo sam i u svom izvještaju o radu u arhivu Jugoslavenskoj Akademiji u Zagrebu (taj izvještaj je bio predviđen za štampu), pa pored citata u predgovoru knjige nije ni u kom slučaju bilo teško otkriti da sam se služio tim zapisima.

Činjenica da nisam u raspravi specificirao dokumente, kojima sam se služio, a nalaze se i u gornjim zapisima, ide na moju štetu, jer bi takva specifikacija pokazala koliko je neznatan udio tih dokumenata u cjelokupnoj raspravi.« *Dragan Roller*

NOVI PRILOZI O DUBROVAČKOJ DIPLOMACIJI

O dubrovačkoj diplomaciji pisali su dosada, iako fragmentarno, bilo diplomati po struci, bilo povjesničari ili pravnici, otkrivajući uglavnom njenu uspješnu djelatnost u različitim prilikama, kad se radilo o spasu ili napretku Republike.

U posljednje vrijeme dao je sa tog područja više priloga dr. *Bogdan Krizman*.

1. »*Pokušaj osnivanja dubrovačkog konzulata u Zagrebu*«, Hrvatsko kolo, 1950, br. 4. Dubrovački je senat odlukom od 13. X. 1765 imenovao grofa Ivana Patačića za konzula Dubrovačke republike u Zagrebu i u tu svrhu predao 4. XI. 1765, preko Dionizija Remedellija, bečkom dvoru memoar, kojim je molio pristanak. Ministar Kaunitz odgovara 28. XI. 1765 pismom Remedelliju, da dvorska trgovinska komora ne dopušta to imenovanje. Prema sačuvanom »memorandumu« dvorske trgovinske komore (autor donosi njegov tekst i prijevod) razlozi su tom negativnom odgovoru u tome, što »nije uputno, a nije ni potrebno, da se u unutrašnjosti zemlje dopusti djelovanje takvim agentima, pošto se zanimanje trgovinom radije prepušta domaćim podanicima. Pogotovu, ako se radi o trgovini, koja je za zemlju pasivna, kao što je dubrovačka, jer je tranzitni promet s Turskom obustavljen zbog neprekidne kuge u Hrvatskoj, a to kraljevstvo (»Croaten«) ne izvozi u znatnim količinama ništa drugo osim vina, za koja, konačno, ne postoji potražnja u Dubrovniku. Grof Patačić u svojstvu dubrovačkog zaštitnika (konzula) doveo bi mnogo ljudi pod svoju vlast, a time, neopaženo, i jedan dio kraljevstva. S političkog gledišta također se nikada rado ne daje pristanak na imenovanje takvih stranih agenata, a najmanje, kad se radi o osobi vlastitog podanika. Oni poslije svojataju stanovita prava (privilegije) za sebe ili za koloniju, koju zastupaju. Ta prava stižu na štetu domaćih podanika ili, kad im se ona uskrate, stvaraju državi neugodne zaplete...«

2. »*Diplomatski ceremonijal Dubrovnika u XVIII. stoljeću*«, Istoriski glasnik 1951, br. 1—2. Pisac daje zaokruženu cjelinu diplomatskog ceremonijala u Dubrovniku u XVIII., st. na temelju sačuvane arhivske knjige »*Ceremoniale I, II*«. Prilog je važan radi gradacije postupka prema pojedinim predstavnicima većih država (Francuska, Austrija, Rusija), državnih službenika (Venecije, Turske), predstavnika Tripolisa i t. d. Po ovome se vidi, tko je sve dolazio i prolazio kroz Dubrovnik.

3. *Diplomatska šifra dubrovačke republike*«, Arhivist, 1951, br. 3. Taj je prilog prikazan u Historijskom zborniku V, 1—2, u okviru prikaza časopisa »*Arhivist*«.

Rezultate iznesene u prilogima: 4. »*Dubrovački »poklisari harača« u 18. stoljeću*«, Hrvatsko kolo III, br. 2, 1950; 5. »*Organizacija diplomatske službe Dubrovačke republike u XVIII. stoljeću*«, Republika, br. 6, Zagreb 1950; 6. »*Dubrovački*

propisi o konzulima iz XIV. stoljeća«, Historijski zbornik, IV, 1951, autor je, uz nove podatke sakupio u knjižici 7. »O dubrovačkoj diplomaciji« (Mala historijska knjižnica, Zagreb 1951, str. 175). Budući da je ova knjižica sinteza svega autorova istraživanja, osvrnut ću se na nju opširnije.

Autor hoće da ova knjižica bude *priručnik* svima, koji se žele upoznati s organizacijskim ustrojstvom dubrovačke diplomacije (str. 5). To je svakako znatan pot-hvat, koji dosada nije imao primjera u naučnoj literaturi. Uviđajući težinu svog posla, autor se odmah ograđuje i određuje djelokrug svoga proučavanja diplomacije kao »aparata, organizacije i dijela državnog stroja«, a ne u smislu »primjene takta na uređivanju odnosa između pojedinih država« (str. 7). Time je svoja istraživanja uprostio, nije im nigdje dao vanjsko-politički okvir, niti je ulazio u splet međunarodnih zbivanja da u njih uplete Dubrovnik, njegovu diplomatsku djelatnost, a i pasivnost. Taj se manjak osjetljivo provlači čitavom knjigom.

»Uvod« sadržava sumaran i blijed prikaz povijesnog razvoja Republike. O ekonomskim odnosima u Dubrovniku u XVIII. st. (a za prijašnja stoljeća ne donosi gotovo ništa!) autor govori u glavnom na temelju izvještaja francuskog konzula Lemairea iz 1766. Podatke o produkcionim odnosima između kmeta i vlastelina daje samo prema spomenici Bara Bettere, i to za razdoblje od 1800 dalje, a za razdoblje do te godine opet ništa iako o tom pitanju ima dovoljno literature. Ne govori o građanima i drugim vlasnicima zemlje. Tumačenje, da je Venecija za vrijeme svog protektorata (1205—1358) postupala »obazrivo prema Dubrovniku« (str. 10), nezadovoljava. Zna se, da je Venecija preko kneza, koji je bio mletački vlastelin s velikom vlašću, imala u rukama sve niti unutrašnjeg života komune. Tvrdnja, da se Senat ili Vijeće Umoljenih javlja u XIV. st. (str. 24), nije potpuno točna, jer se Vijeće Umoljenih javlja doduše u XIV. st. kao stalna ustanova, ali se spominje povremeno već 1253 i 1266 (usp. Milorad Medini, *Starine dubrovačke*, 1935, str. 84—85). Tvrdi nadalje (str. 18), da je mandat kneza trajao u XVIII. st. mjesec dana, iako je taj rok uveden već u drugoj polovici XIV. st. i važio je do konca Republike.

Prelazeći na opisivanje vanjskih poslova Dubrovnik, pisac je konkretniji i donosi različita vrijedna zapažanja. Međutim, svi se njegovi rezultati odnose uglavnom na XVIII. stoljeće. Time je svoju knjižicu još više uprostio i suzio djelokrug svoga istraživanja. Prema autoru, »Senat je vodio vanjsku politiku Republike« (str. 29), »birao diplomatske predstavnike Republike i to većinom glasova« (st. 30), raspravljao o misijama pojedinih predstavnika, »isticao potrebu da bude dobro obavješten« (str. 33); autor ovdje propušta spomenuti dobivanje obavještenja s pomoću brodova, koje je Republika slala u pojedine krajeve. »U instrukciji (uputama) Senat je određivao smjernice, stav pojedinih diplomatskih predstavnika, definirao njihovu zadaću i cilj misije, ocrtavao pojedine poteze i unaprijed sastavljao tekst najvažnijih izjava predstavnika« (str. 34). Ovo je autor popratio s nekoliko senatskih instrukcija, ali nažalost opet uglavnom iz XVIII. stoljeća. Kako je bilo u prijašnjim stoljećima, to ostaje čitaocu sasvim nepoznato. Time autor nije dao razvojnu nit, pa ni varijacije u instrukcijama, u kojima se upravo i zrcalila snalažljivost Senata u međunarodnoj situaciji. Takvih instrukcija ima iz XIV. i XV. st. doista vrlo ilustrativnih (usp. zbirke Gelcich-Thallóczyja i Jorge). Bilo bi dobro upoznati razvoj forme i sadržaja instrukcija, a upravo to uzalud ćemo tražiti u ovoj knjižici, ne samo kod instrukcija nego i kod ostalih oblika diplomatske korespondencije. Autor negira tvrdnju (str. 39) Nika Gjivanovića i Mirka Deanovića,

da je za vrijeme Marije Terezije bio Franjo Dživa Gundulića otpravnik poslova Republike u Beču. Zadržava se zatim na kredencijalu, rekredencijalu, ceremonijalu, meštru ceremonijala, šifri i priručniku »Titolario«.

U drugoj glavi: »Dubrovački diplomatski predstavnici«, autor, služeći se podacima iz zbornika pravnih propisa »Liber viridis« i »Liber croceus«, zaključuje, kako je dosad u znanstvenoj literaturi malo poznata činjenica, »da je Dubrovnik već u XIII. st. držao konzule (prije Engleske, na primjer), da je gotovo istodobno s Venecijom donosio razne razrađene propise s područja diplomacije, i to u doba, kada sve druge talijanske gradske republike osim Venecije o svemu tome šute... da je dubrovačko Veliko vijeće od g. 1370., na primjer, propisalo, da izabrani poklisari ne mogu prisustvovati raspravi o sastavljanju instrukcija, dok je Venecija... to propisala tek god. 1434... da je već godine 1571., za ostalu Evropu razmjerno rano, dubrovačko Veliko vijeće donijelo značajni zaključak o obavezi poklisara, da na povratku sastave pismeni završni izvještaj (»rapporte finale«)« (str. 76). Ovi zaključci su vrlo interesantni, ali im nedostaje potkrijepljenje svestranijim komparativnim materijalom, što će autor vjerojatno u nastavku proučavanja ovih pitanja i učiniti. Paralelu u razvoju organa dubrovačke diplomacije nasuprot talijanske i evropske bilo bi bolje iznositi na osnovu izvornog materijala nego li prema podacima iz literature. Usput da spomenemo: ovo je jedino mjesto, gdje autor dublje zalazi u stariju povijest.

U XVIII. st., prema autoru, diplomatski predstavnici Republike dijelili su se na izvanredne: poklisari harača i »vlastelin u Dalmaciji«, zatim na redovne: agent, otpravnik poslova i opunomoćeni ministar. Autor se detaljno zadržava na opisu putovanja, misiji i povratku poklisara harača, koji su usput, ali ne uvijek, svraćali i bosanskom paši (njihovi kredencijali su mogli biti sastavljeni i na hrvatskom jeziku; primjer str. 95). Ispravlja nadalje tvrdnju L. Vojnovića, da su poklisari harača nosili u to doba tri kredencijala (str. 93). i konstatira, da je dubrovački predstavnik u Zadru imao isključivo naslov (»nobile in Dalmazia« (str. 102).

Suradnici diplomatskog predstavnika u XVIII. st. jesu: sekretar poslanstva, dragoman, konzuli (»razgranata mreža dubrovačkih konzularnih predstavništava u XVIII. st. (oko 50) veća je od austrijske«; str. 131) i kuriri. Po završetku misije predstavnici su podnosili izvještaje, putni trošak i t. d. Autor ispravlja i tu L. Vojnovića i dokazuje, da su se završni izvještaji u XVII. st. upućivali Senatu, a ne knezu. Zaključuje, da je dubrovačka diplomacija bila »diplomacija male vlasteoske i trgovačke republike. To joj je davalo obilježje, okvir, omjer i sadržaj« (str. 161).

Općenit je dojam, da autor nije još dovoljno duboko ušao u materijal o Dubrovniku, ukoliko on ne zasijeca direktno u organizaciju diplomatske službe. Kako se bez dobrog poznavanja cjelokupne dubrovačke povijesti, pogotovu ekonomske, ne može dati ni potpuna slika ustrojstva dubrovačke diplomacije, ova knjižica, i pored najbolje nakane autora, pokazuje dosta praznina. Može li se dati priručnik o dubrovačkoj diplomaciji — a za tim je autor išao — na temelju ispisa iz dvaju zakonskih zbornika, prelistavši za XVII. st. završne izvještaje (26 na broju!), a za XVIII. st. zaključke Senata i »Ceremoniale I, II«, ne služeći se pri tome dovoljno ni štampanom građom za prošla stoljeća? Da je autor analizirao barem jedan uspjeti potez dubrovačke diplomacije, davši ga kroz prizmu organizacije diplomatske službe, da se vidi kako je funkcionirao taj aparat u konkret-

nim međunarodnim odnosima, ne bi djelovao tako oskudno i jednostrano. Osim toga, neugodno se doimlje, što autor sam sebe upravo ropski prepisuje, i to po čitave strane, a da u bilješki uopće ne navodi, da je o tome već pisao. Na pr. strane 107—110 priloga »Diplomatski ceremonijal u Dubrovniku u XVIII. stoljeću«, odgovaraju doslovno stranama 49—55 ove knjižice, uz jedini dodatak jednoga pozdravnog govora. Takvih primjera ima u njegovim radovima više.

Uza sve to su autorova razlaganja o organizaciji konzularne službe u Dubrovniku u XIV. st. i brojni arhivski ispisi iz XVIII. st. nesumnjiv doprinos našoj historiografiji.

Josip Lučić

Z. HERKOV, STATUT GRADA ZAGREBA OD GOD. 1732. — IZD. ARHIVA GRADA ZAGREBA I, ZAGREB 1952.

Ovo se izdanje sastoji od dva dijela, od kojih prvi predstavlja uvod (Povijest statuta grada Zagreba od g. 1732 i Zbornika od g. 1773), a drugi izvorni materijal (Statut grada Zagreba od g. 1732 i Zbornik statuta grada Zagreba od g. 1773).

Autor najprije govori o posebnom pravu donošenja samoupravnih propisa (*ius statuendi*) slobodnih gradova uopće, upozoravajući na razliku koja u tom pogledu postoji u pravnome razvitku slobodnih gradova u Dalmaciji i onih u »sjevernoj Hrvatskoj«. Dok su, naime, prvi, služeći se spomenutim pravom, stvorili samostalne zbornike gradskih statuta, u »hrvatskim slobodnim gradovima« nailazimo »tek od slučaja do slučaja na pojedinačne odredbe, koje se odnose na nutarnje uređenje gradske uprave« (str. 5). Autorova je tvrdnja o toj razlici točna, ali nije distinkcija između spomenutih dviju grupa. Ako želimo govoriti o počecima slobodnih gradova u XIII. st., onda nikako ne možemo razlikovati »dalmatinske slobodne gradove« od »hrvatskih slobodnih gradova« — predpostavivši da pod posljednjom grupom pomišljamo prije svega na gradove u srednjovjekovnoj Slavoniji, t. j. od Gvozda do Drave. Treba dakle da govorimo o razvitku gradova u Slavoniji, kao onoj posebnoj vrsti gradova, koja je karakteristična za XIII. stoljeće. No da li možemo i na samom području Slavonije uopćiti spomenutu tvrdnju? Da li se mogu uistinu smatrati isprave, koje su dobivali slobodni gradovi, »temeljnim gradskim statutom« u svim privilegiranim gradovima na području Slavonije? To nesumnjivo vrijedi za one gradove, koji su uspjeli da do početka XVII. st. sačuvaju neposrednu podređenost kralju odnosno taverniku, te su se stoga nazivali kraljevskim slobodnim gradovima. Ali što je s ostalima, koji su nekada također imali svoje isprave? Da li su Jastrebarsko, Samobor, Perna, Virovitica, Petrinja, Vukovar i t. d., koji su dobili privilegija u XIII. st., imali također *ius statuendi*? Svakako bi bilo potrebno ispitati, ukoliko su nekadašnji slobodni gradovi iz doba Arpadovića promijenili svoj pravni položaj kada su došli pod različitu vlastelu.

Kao najizrazitiji primjer ove grupe gradova u Slavoniji navodi autor »grad Zagreb, sa područja kojega je sačuvan zbornik gradskih zakona i statuta, sastavljen u 15. stoljeću« (6). Za ovu netočnu tvrdnju snosi ponešto krivicu Kukuljević, koji je najstarije zakone Gradeca štampao pod naslovom: »Zakonik grada Zagreba od 1242 do 1429« (Arkiv I, 185). Autor naime, upravo na osnovu Kukuljevića tvrdi, da su, »u pomanjkanju drugih statuta, u tom zborniku na prvom mjestu uvrštene odredbe Zlatne bule, kojom je kralj Bela godine 1242. priznao Zagrebu slobodštine

HISTORIJSKI
ZBORNIK

GOD. V.

1952

BROJ 3—4

HISTORIJSKI ZBORNIK

ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

Uređuje Redakcioni odbor: Oleg Mandić, Jakša Ravlić i Jaroslav Šidak (glavni i odgovorni urednik). Rukopisi za razmjenu šalju se na adresu: Historijski seminar, Filozofski fakultet, Zagreb, Trg Maršala Tita 14. Narudžbe za Historijski zbornik prima »Školska knjiga«, Zagreb, Ilica 28.

SADRŽAJ

	Strana
OLEG MANDIĆ, Bratstvo u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj	225—298
IVO MILIĆ, Perijeklo prava bližike na prvokup i otkup nekretnina	299—310
MIRJANA GROSS, Neke karakteristike socijalne demokracije u Hrvatskoj i Slavoniji	311—323

OCJENE I PRIKAZI

J. Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji (N. KLAIĆ — R. BIČANIĆ)	325—333
D. Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću. (J. TADIĆ)	333—343
Novi prilozi o dubrovačkoj diplomaciji. (J. LUČIĆ)	344—347
Z. Herkov, Statut grada Zagreba od god. 1732. (N. KLAIĆ)	347—350
R. Besarović, Vaso Pelagić (M. EKMEČIĆ)	350—354
Izdanja staroslavenskog instituta. (L. KOŠUTA)	354—360
Tabula Hebana. (M. VEDRIŠ)	360—365

ČASOPISI

Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslov. naroda pod turskom vladavinom, I i II. (S. M. TRALJIĆ)	367—372
Istoriski glasnik 1951, br. 1—2. (J. LUČIĆ)	372—376
Godišnjak Istor. društva Vojvodine 1951. (F. MOAČANIN)	376—380
Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti SAN 2, 1952. (J. RAVLIĆ)	380—383
Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, N. S. II, 1952. (N. ŽIĆ)	384—386
Historische Zeitschrift — u povodu 90-godišnjice života F. Meineckea. (M. GROSS)	386—390
Archives d'histoire du droit oriental — Revue intern. des droits de l'antiquité I, 1952. (K. BASTAIĆ)	390—394

ZNANSTVENE USTANOVE

JOSIP BUTURAC, Državni arhiv u Zagrebu	395—408
--	---------

BILJEŠKE

»Da li su Bosanci u XVII. v. znali za bogomile?« (S. M. TRALJIĆ)	409—410
Naše historijske čitanke. (S. M. TRALJIĆ)	410—413
G. Škrivanić, Dnevnik Dubrovčanina M. Pešića o Požarevačkom mirovnom kongresu 1718 g. (J. LUČIĆ)	413—414
V. Pelagić, Izabrani spisi I, 1952. (M. EKMEČIĆ)	414—415
Ekonomisti XVII. i XVIII. stoljeća. (D. NEŠIĆ)	415—419